

Nr 63.

Ankom till riksdagens kansli den 12 december 1940 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avtal rörande leverans av flygmateriel till staten.

(1:a avd.)

I den 29 november 1940 dagtecknad proposition, nr 75, har Kungl. Maj:t, under åberopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna i nämnda protokoll omförmälda förslag till avtal rörande leverans av flygmateriel, *dels* mellan flygförvaltningen, å ena sidan, samt Svenska Aeroplan Aktiebolaget, å den andra, *dels ock* mellan flygförvaltningen, å ena sidan, samt Nohabs Flygmotorfabriker Aktiebolag, å den andra, ävensom mellan sistnämnda bolag, å ena sidan, samt i avtalet angivna medleverantörer, å den andra.

På grundval av 1936 års riksdagsbeslut rörande anskaffning av materiel till den då beslutade organisationen av flygvapnet, fastställdes genom Kungl. Maj:ts beslut den 16 oktober 1936 en materielplan för flygvapnet, avsedd att i huvudsak tjäna till ledning för anskaffning och förnyelse av flygmateriel under budgetåren 1936—1943. Sedermera träffades den 13 mars 1937 avtal mellan flygförvaltningen och Aktiebolaget Förenade Flygverkstäder om leverans av flygplan. Detta bolags skyldigheter enligt avtalet hava numera övertagits av Svenska Aeroplan Aktiebolaget.

Med stöd av 1939 års lagtima riksdags beslut i frågan (skrivelse nr 381) godkände Kungl. Maj:t ett den 19 september 1939 dagtecknat avtal med sistnämnda bolag om utvidgning av dess tillverkningskapacitet med omkring 50 procent.

Sedan sistberörda avtal avslöts, har flygvapnets organisation — fränsett den enligt 1936 års försvarsbeslut planmässiga utbyggnaden av flygvapnet, vilken bedrivits i snabbare takt än som tidigare förutsatts — ytterligare utvidgats i och med att innevarande års lagtima riksdag bifallit Kungl. Maj:ts i proposition nr 49 framlagda förslag, att under budgetåret 1940/41 skulle nyuppsättas dels två jaktflottiljer, dels en arméspaningsdivision och dels en marinspaningsdivision. Förslag föreligga dessutom om än ytterligare utvidgningar av flygvapnets organisation. Sålunda har överbefälhavaren över rikets försvarskrafter överlämnat en plan för flygvapnets utökning och konsolidering under de närmaste fem åren, enligt vilken plan under nämnda tidsperiod

skulle uppsättas ytterligare ett antal nya flygflottiljer ävensom en permanent basorganisation i övre Norrland. I sitt förslag angående flygvapnets medelsbehov för budgetåret 1941/42 har också flygförvaltningen enligt chefens för flygvapnet direktiv vid sina personal- och anslagsberäkningar utgått från att under sagda budgetår skulle dels tillkomma en ny fjärrspaningsflottilj ävensom berörda basorganisation i övre Norrland, dels påbörjas uppsättningen av en ny bombflottilj.

Uppenbart vore, framhåller *departementschefen*, att jämsides med dessa verkställda och planerade utvidgningar av flygvapnet ingående undersökningar måst äga rum rörande möjligheterna för att inom landet kunna tillgodose det därigenom betydligt ökade kravet på leveranser av flygmateriel. Denna angelägenhet hade helt naturligt framträtt med allt större skärpa i och med de ökade svårigheter att erhålla flygmateriel från utlandet, som den utrikespolitiska situationen fört med sig. Inom flygvapnet hade fördenskull undersökningar pågått rörande föreliggande möjligheter för att åstadkomma en mot flygvapnets utvidgning svarande utökning av tillverkningskapaciteten beträffande flygmateriel inom landet. Flygvapnet hade därvid utgått ifrån att hela behovet av flygplan skulle om så erfordrades kunna tillgodoses genom inhemsk tillverkning. För detta ändamål hade från de givna förutsättningarna angående flygvapnets utvidgning ansetts erforderligt att väsentligt utöka den svenska flygindustriens kapacitet. För vidtagande av erforderliga undersökningar och åtgärder i detta syfte hade flygförvaltningen etablerat ett intimt samråd med statens industrikommission.

De undersökningar som sålunda företagits under medverkan av industrikommissionen hade lett till att förslag till två avtal uppgjorts mellan flygförvaltningen, å ena sidan, samt Svenska Aeroplan Aktiebolaget och Nohabs Flygmotorfabriker Aktiebolag, å den andra, enligt vilka avtal den åsyftade produktionsökningen avsåges skola ske genom en utbyggnad av den nu existerande flygindustrien.

Industrikommissionen har i ärendet framhållit bland annat:

Till grund för bedömandet hade legat av flygförvaltningen uppställda önskemål att erhålla svenska flygplan enligt en uppgjord leveransplan, som avsåge tiden till utgången av år 1946. För detta programs fyllande vore i huvudsak två vägar tänkbara, antingen att flygplanen och motorerna helt eller delvis utlämnades på allmän entreprenad eller också att redan befintlig specialindustri utbyggdes, så att den kunde fylla de ifrågavarande leveransfordringarna med användande i möjligaste mån av lämpliga underleverantörer. Kommissionen hade kommit till det resultatet, att denna senare utväg vore att föredraga. Flygförvaltningens leveransplan avsåge icke endast byggandet av flygplan och motorer utan dessutom nykonstruktioner såväl av flygplans typer som av motortyper samt detaljförbättringar på redan förefintliga konstruktioner. Inom landet funnes den kvalificerade arbetskraften för konstruktion och tillverkning av flygmateriel i vad avsåge flygplan hos Svenska Aeroplan Aktiebolaget och för motorer hos Nohabs Flygmotorfabriker Aktiebolag. Under avtalstiden måste kvalificerad personal på alla områden ytterligare utbildas jämsides med att leveranserna fortginge. Uppgiften ifråga om nykonstruktioner m. m. vore synnerligen omfattande. Då utländsk kvalificerad arbetskraft under nuvarande förhållanden icke kunde anskaffas, kunde en uppdelning av leveranserna på konkurrerande företag icke komma till stånd annorledes än genom splittring av den tillgängliga kvalificerade arbetskraften. Enligt kommissionens mening skulle därigenom en produktion av åsyftad kvantitet och kvalitet inom den föreskrivna tiden avsevärt försvåras

samt utbildning av ny arbetskraft fördröjas. Kommissionen hade därför ansett, att den tillgängliga inhemska arbetskraften och sakkunskapen borde beträffande flygplan vara samlad hos de två ovannämnda bolagen. Dessa båda företag borde taga hand om såväl konstruktions- som byggnadsarbete, dock med begagnande av underleverantörer inom svensk industri i sådan omfattning, som vore lämplig med hänsyn till försvarets behov i övrigt.

För egen del har *departementschefen* ansett sig böra helt ansluta sig till industrikommissionens förslag. Väl kunde det sägas, att det ur prissättnings-synpunkt skulle vara ekonomiskt lämpligt, att flera sinsemellan konkurrerande företag finge tävla om leveranserna. Men de skäl, som av industrikommissionen åberopats emot en sådan lösning i förevarande läge, syntes fullt bärande. Prisbildningen torde dessutom kunna regleras på annat sätt, varom också förslagsavtalen innehölle noggranna bestämmelser.

Den leverans av flygplan, som avsåges att säkerställas genom avtalen, yttrar departementschefen vidare, hänförde sig till de utvidgningar av flygvapnet, som enligt vad förut nämnts av överbefälhavaren och flygmyndigheterna planerades. För egen del vore departementschefen icke beredd att på grundval av den utredning, som hittills förebragts i nämnda hänseende, nu föreslå ett accepterande i alla delar av de sålunda föreliggande utvidgningsplanerna. Å andra sidan vore det departementschefens uppfattning, att ett ytterligare utbyggande av flygvapnets organisation under de närmaste åren komme att framstå som en nödvändighet, liksom det syntes antagligt, att man därvid finge räkna med att de föreliggande utvidgningsförslagen komme att utgöra en norm, från vilken icke alltför stora avvikelser komme att ske. Frågan om de närmast liggande utvidgningsförslagen torde också komma att bli föremål för närmare förslag till 1941 års riksdag. Mot bakgrunden av det sålunda anförda ansåge departementschefen sig böra tillstyrka, att åtgärder snarast vidtoges i syfte att säkerställa möjligheten till leverans inom landet av flygplan i huvudsaklig överensstämmelse med den av flygförvaltningen uppgjorda leveransplanen. Vad beträffade de uppgjorda förslagsavtalen hade departementschefen vid granskningen av deras innehåll kommit till den uppfattningen, att de på ett så effektivt sätt som möjligt syntes tillgodose kravet på garantier för att erforderliga leveranser skulle kunna effektueras, samtidigt som flygförvaltningen erhållit möjlighet att utöva en effektiv kontroll över prissättningen. Departementschefen funne sig därför böra tillstyrka, att de ifrågavarande förslagen till avtal godkändes.

I fråga om de tidigare ingångna avtalen om flygmaterielleveranser hade flygförvaltningen anført, att Svenska Aeroplan Aktiebolaget medgivit att 1937 års avtal finge ersättas av det nu ifrågavarande ramavtalet och sålunda upphöra att gälla. Däremot hade bolaget icke velat tillmötesgå ett av flygförvaltningen framställt motsvarande krav i fråga om 1939 års avtal.

För egen del ansåge departementschefen sig icke böra föreslå ett hävande av 1939 års avtal såsom villkor för godkännande av det föreslagna ramavtalet. Som skäl härför kunde anföras, att vid ramavtalets utgång komme att kvarstå en tid av allenast ungefär tre år av 1939 års avtals giltighetstid. Då de förpliktelser som staten därigenom åtagit sig gentemot bolaget icke kunde anses vara särdeles betungande, syntes tillkomsten av det nya avtalet icke böra äventyras genom krav på, att 1939 års avtal samtidigt skulle hävas.

Utskottet, som tagit del av de till ärendet hörande handlingarna, har funnit sig böra biträda Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag. Utskottet

Utskottet.

förutsätter dock, att Kungl. Maj:t icke underlåter att noga tillse, att de i verksamheten intresserade företagen icke erhålla mer än skälig vinst. Under åberopande av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att riksdagen må bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 29 november 1940 omförmälda förslag till avtal rörande leverans av flygmateriel, *dels* mellan flygförvaltningen, å ena sidan, samt Svenska Aeroplan Aktiebolaget, å den andra, *dels ock* mellan flygförvaltningen, å ena sidan, samt Nohabs Flygmotorfabriker Aktiebolag, å den andra, ävensom mellan sistnämnda bolag, å ena sidan, samt i avtalet angivna medleverantörer, å den andra.

Stockholm den 12 december 1940.

På andra särskilda utskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Johansson* i Fredrikslund, *Oscar Olsson*, *Nilsson* i Malmö, *Tjällgren*, *Lindström*, *Heiding*, *Berling*, *Alfred Andersson*, *Mannerskantz*, *Boman*, *Sundberg* och *Bergman*; samt

från andra kammaren: herrar *Svensson* i Grönvik, *Törnkvist*, *Skoglund*, *Eriksson* i Stockholm, *Persson* i Falla, *Andersson* i Falkenberg, *Andersson* i Löbbo, *Ward*, *Gustafson* i Vimmerby, *Mårtensson*, *Karlsson* i Munkedal och *Bergvall*.
